

د فلسفې مبادي

په دې کتاب کې د ژوند، هستۍ، حقیقت، اخلاقو او انساني فکر فلسفي بنسټونه په روښانه ژبه بیان شوي دي.

لیکوال: جوهرجبران

کال: ۱۴۰۰هـ . ش

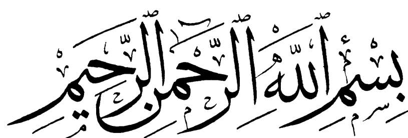

د فلسفې مبادي

لیکوال: جوهرجبران

کال: ۱۴۰۰ ل

د کتاب پیژندنه

د کتاب نوم: د فلسفې مبادي

لیکوال: استاد جوهرجبران

خپرندوی: جبران خصوصي کتابتون

کمپوز: استادجوهرجبران

ډیزاین: استاد جوهرجبران

چاپ کال: ۱۴۰۰

د چاپ شمېر:۱۰۰

د چاپ لړ: ۲۸

د چاپ وار: لومړی

WhatsApp: +93 707604044

ترلاسه کیدو ځای

لغمان: الفت فوتوکاپي مرکز- مهترلام ښار ، حاجي ایوب مارکیټ.

ننگرهار: مسلم کتابپلورنځي- جلال اباد ښار، اسحاق زی مارکیټ لاندې پوړ.

هلمند: لښگرگاه ښار، پوهنې عمومي ریاست د ښوونکو روزنې او مسلکي پراختیا ټیم دفتر.

لړلیک

عنوان **مخ**

تقریظ

فلسفه د انسان د فکري تاریخ هغه روښانه څراغ دی چې د عقل، وجدان او پوهاوي لارې رڼا کوي. هغه اثر چې اوس د لوستونکو په لاس کې دی، د فلسفې د همدې ژور او ارزښتناک علم یو منظم، جامع او په زړه پورې انځور وړاندې کوي. لیکوال په بریالیتوب سره هڅه کړې ده چې فلسفي مفاهیم، اصطلاحات او بنسټیز بحثونه په ساده، روانه او علمي ژبه بیان کړي، څو لوستونکی له ستونزو پرته د فلسفې له نړۍ سره اشنا شي.

د دې اثر مهمه ځانګړنه دا ده چې فلسفه یوازې د تیوریکي بحثونو په توګه نه وړاندې کوي، بلکې د ژوند، اخلاقو، ټولنې او انساني فکر سره یې نښلوي. د فلسفې تاریخي بهیر، اساسي پوښتنې، څانګې او اصطلاحات په داسې ترتیب او وضاحت وړاندې شوي چې د زده‌کوونکو، ښوونکو او د فلسفې د مینه‌والو لپاره یې لوستل اسانه او ګټور ګرځولي دي.

لیکوال د عقل، منطق او استدلال پر بنسټ د فلسفي تفکر ارزښت روښانه کړی او لوستونکی یې ازاد فکر، انتقادي تحلیل او فکري ودې ته هڅولی دی. دا اثر نه یوازې د فلسفې د پېژندنې لپاره یو ارزښتناک علمي ماخذ دی، بلکې د انساني شعور، اخلاقو او ټولنیز مسؤلیت د پیاوړتیا لپاره هم مهم رول لوبولی شي.

زه دا اثر د فلسفې د زده‌کړې، تدریس او مطالعې لپاره یو ګټور او باوري علمي کار ګڼم او لوستونکو ته یې د لوستلو او استفادې سپارښتنه کوم. هیله ده چې دا لیکنه د فکري رڼا، علمي پرمختګ او سالم عقلانیت په لاره کې اغېزمن ګام وګرځي.

استاد ستور عادل

د پیل خبرې

انسان له پخوا زمانو راهیسې د فکر او پوښتنې موجود پاتې شوی دی. هغه تل هڅه کړې چې د ځان، نړۍ، ژوند او حقیقت په اړه پوه شي او د خپلو پوښتنو معقول ځوابونه ومومي. همدا فکري هڅه د فلسفې د رامنځته کېدو لامل شوې ده. فلسفه انسان ته دا لار پرانیزي چې د عقل، منطق او استدلال له لارې د ژوند او هستۍ ژورې معناوې وپلټي.

نننی انسان د ګڼو فکري، ټولنیزو او اخلاقي ستونزو سره مخ دی. د دې ستونزو د سم درک او حل لپاره یوازې سطحي پوهه بسنه نه کوي، بلکې ژور فکر او سالم استدلال ته اړتیا ده. فلسفه همدا اړتیا پوره کوي او انسان ته د پوښتنې، شننې او سمې پرېکړې ځواک وربخښي.

دا اثر د دې لپاره چمتو شوی چې لوستونکي د فلسفې له بنسټیزو مفاهیمو، موخو، پوښتنو، تاریخي پرمختګ او مهمو اصطلاحاتو سره بلد کړي. هڅه شوې ده چې مطالب په ساده، روښانه او روانه ژبه وړاندې شي، تر څو زده‌کوونکي، ښوونکي او د فلسفې مینه‌وال ترې اسانه ګټه واخلي.

هیله ده چې دا لیکنه د لوستونکو د فکري ودې، عقلاني پوهاوي او علمي تفکر په پیاوړتیا کې ګټوره تمامه شي.

سریزه

فلسفه د انسان د فکر، عقل او پوهاوي هغه بنسټيز علم دی چې له پخوا زمانو راهیسې د انسان ذهن د پوښتنو، څېړنو او تفکر پر لور رهبري کوي. انسان تل هڅه کړې ده چې د خپل وجود، ژوند، نړۍ، اخلاقو او حقیقت په اړه پوښتنې وکړي او د دغو پوښتنو معقول ځوابونه ومومي. فلسفه همدا هڅه په منظم، عقلاني او علمي ډول پر مخ وړي.

دا علم انسان ته زده کړه ورکوي چې یوازې په ظاهري خبرو بسنه ونه کړي، بلکې د منطق، استدلال او فکر له لارې د هر څه حقیقت وڅېړي. فلسفه د تعصب، تقلید او احساساتي قضاوت پر ځای د عقل او پوهاوي لاره پرانیزي او انسان د ازاد فکر پر لور بیایي. له همدې امله فلسفه د ټولو علومو مور بلل کېږي، ځکه چې د پوښتنې روح پکې ژوندی ساتل کېږي.

پورتنی متن د فلسفې پېژندنه، اهمیت، موخې، بنسټیزې پوښتنې، تاریخي پرمختګ، اساسي څانګې او مهم فلسفي اصطلاحات په ساده او منظم ډول تشریح کوي. موخه دا ده چې لوستونکی د فلسفې له بنسټیزو مفاهیمو سره بلد شي او وکولای شي د ژوند، ټولنې او انسان په اړه ژور او منطقي فکر وکړي.

دا لیکنه نه یوازې د زده‌کوونکو او ښوونکو لپاره ګټوره ده، بلکې د هر هغه انسان لپاره هم ارزښت لري چې غواړي خپل فکري افق پراخ کړي، د حق او باطل ترمنځ توپیر وپېژني او د ژوند مانا په عقلاني ډول درک کړي.

د فلسفې تعریف او پیژندنه

د فلسفې لغوي معنا

د «فلسفه» کلمه له یوناني ژبې څخه اخیستل شوې ده. دا له دوو کلیمو څخه جوړه ده: فیلو (Philo) چې د مینې معنا لري، او سوفیا (Sophia) چې د حکمت او پوهې معنا لري. له دې مخې، د فلسفې لغوي معنا «د پوهې او حکمت مینه» ده. یعنې فلسفه د انسان هغه فکري هڅه ده چې د پوهې، عقل او حکمت ترلاسه کولو ته لیوالتیا څرګندوي.

د فلسفې اصطلاحي معنا

په اصطلاحي ډول، فلسفه هغه علم دی چې د عقل، منطق او استدلال پر بنسټ د هستۍ، وجود، پوهې، حقیقت، اخلاقو، ارزښتونو او انساني فکر ژوره څېړنه کوي. فلسفه هڅه کوي چې د پوښتنو، تحلیل او انتقادي فکر له لارې د شیانو اصلي ماهیت وپېژني او د انسان د ژوند مانا روښانه کړي.

په بل بیان، فلسفه د داسې فکري نظام نوم دی چې انسان ته دا توان ورکوي تر څو د ظاهري معلوماتو تر شا واقعیت ولټوي، د حق او باطل ترمنځ توپیر وکړي او د عقل پر بنسټ خپل فکري دریځ جوړ کړي.

د فلسفې جامع تعریف

فلسفه د عقلاني تفکر، منظم استدلال او ژورې پوښتنې هغه علم دی چې د انسان، نړۍ او ژوند د بنسټیزو مسایلو په اړه د پوهې ترلاسه کولو لپاره کارول کېږي، او د انساني شعور، اخلاقو او ټولنیز فکر د ودې لپاره فکري بنسټ برابروي.

د فلسفې تاریخچه (لنډه تشریح)

فلسفه د انسان د فکري ژوند له پیله سره تړاو لري، خو د یو منظم علم په توګه یې بنسټ په لرغوني یونان کې کېښودل شو. د میلاد نه وړاندې شپږمه پېړۍ کې فیلسوفانو هڅه وکړه چې د نړۍ، طبیعت او انسان په اړه پوښتنو ته د عقل او منطق له لارې ځوابونه ومومي .سقراط د پوښتنې او بحث له لارې فلسفي فکر ته وده ورکړه، افلاطون د عدالت، حقیقت او دولت فلسفه بیان کړه، او ارسطو فلسفه منظم علم وګرځوله او د منطق بنسټ یې کېښود.

د منځنیو پېړیو په دوره کې فلسفه له دین سره نږدې شوه او د ایمان او عقل ترمنځ د اړیکې په اړه بحثونه وشول. په دې پړاو کې اسلامي فیلسوفانو لکه فارابي، ابن‌سینا او ابن‌رشد او همدارنګه مسیحي فیلسوفانو لکه توما آکویناس د فلسفي فکر په پرمختګ کې مهم رول ولوباوه.

د رنسانس او نوې دورې په زمانه کې فلسفه بیا د ازاد فکر پر لور ولاړه او عقل، تجربه او ساینس ته ځانګړې پاملرنه وشوه .دکارت پر عقلانیت ټینګار وکړ، جان لاک تجربه‌پالنه وړاندې کړه، او کانت د عقل او تجربې ترمنځ توازن رامنځته کړ.

په معاصره دوره کې بېلابېل فلسفي لوري لکه وجودپالنه، پدیدارپوهنه او پوسټ‌ماډرنیزم را منځته شول، چې د انسان ازادي، شعور او د حقیقت نسبي تفسیرونه یې وڅېړل.

په ټوله کې، فلسفه له پخوا تر نن پورې د انسان د عقل، فکر او پوهاوي د ودې لپاره یوه بنسټیزه علمي وسیله پاتې شوې ده.

اسلامي فلسفه (لنډ معلومات)

اسلامي فلسفه هغه فکري مکتب دی چې د اسلام له راتګ وروسته د مسلمانانو ترمنځ رامنځته شو او موخه يې دا وه چې د **عقل او وحی** ترمنځ اړیکه روښانه کړي. اسلامي فیلسوفانو هڅه وکړه چې د قرآن کریم، سنتو او عقلاني تفکر ترمنځ همغږي رامنځته کړي او د هستۍ، انسان او اخلاقو په اړه ژور بحثونه وړاندې کړي.

اسلامي فلسفه په ځانګړي ډول د **عباسي دورې** پر مهال وده وکړه، کله چې د یوناني فلسفې اثار عربي ژبې ته وژباړل شول. مسلمان فیلسوفانو د افلاطون او ارسطو نظریات یوازې نقل نه کړل، بلکې نقد او پراختیا یې هم ورکړه.

له نامتو اسلامي فیلسوفانو څخه **الکندي** د اسلامي فلسفې بنسټګر بلل کېږي، **الفارابي** د فلسفې نظام‌مندول وکړل، **ابن‌سینا** د وجود، نفس او عقل په اړه ژور نظریات وړاندې کړل، او **ابن‌رشد** د عقل او دین د یووالي دفاع وکړه.

په ټوله کې، اسلامي فلسفه د عقل، دین او اخلاقو ترمنځ یو متوازن فکري چوکاټ وړاندې کوي او د اسلامي تمدن په علمي او فکري پرمختګ کې یې مهم رول لوبولی دی.

پیژندنه

1. فلسفه د انسان د فکر او عقل علم دی.
2. دا د هستۍ، پوهې او ارزښتونو ژوره څېړنه کوي.
3. فلسفه د پوښتنو له لارې د حقیقت لټه کوي.
4. انسان د فلسفې له لارې خپل ځان پېژني.
5. فلسفه د ژوند مانا روښانه کوي.
6. دا د عقل، منطق او وجدان تر منځ اړیکه جوړوي.
7. فلسفه د اخلاقو بنسټ تشریح کوي.

8. د علمي او نظري فکر سرچينه ده.
9. فلسفه د انسان د پوهاوي دروازه ده.
10. دا د نړۍ او انسان ترمنځ د اړيکو معنا لټوي.
11. فلسفه د ازاد فکر هڅونه کوي.
12. دا د حق او باطل تر منځ توپير ښوويي.
13. فلسفه د عدالت، صداقت او خير مفاهيم روښانه کوي.
14. د انسان د فکري ودې لارښود ده.
15. فلسفه د ټولنيزو بدلونونو لپاره فکري بنسټ برابروي.
16. دا د علومو مور بلل کېږي.
17. فلسفه د پوښتنو له تکرار نه ډاريږي، بلکې پرې وده کوي.
18. دا د عقيدې او عقل ترمنځ توازن ساتي.
19. فلسفه د انسان د ازادۍ مفکوره ژوره کوي.
20. دا د بشريت د فکري تاريخ رڼا ده.

د فلسفې اهميت او تشريح

فلسفه د انسان د فکر، شعور او عقل اصلي محور ګڼل کېږي. دا موږ ته دا توان راکوي چې د ژوند، هستۍ، مرګ، پوهې، اخلاقو او حقيقت په اړه ژور فکر وکړو. د فلسفې له لارې انسان زده کوي چې بې له تعصب او احساساتي قضاوت نه، هر څه په استدلال، منطق او عقل سره تحليل کړي. دا علم د ټولو نورو علومو لپاره فکري بنسټ جوړوي، ځکه فلسفه د پوښتنو د روح استازيتوب کوي. که چيرې فلسفه نه وای، علم، اخلاق، سياست او ديني پوهه به هم په تياره کې پاتې وای. فلسفه انسان ته د خپل وجود هدف، د ژوند معنا او د ټولنې د سمون لار ښيي. په همدې وجه فلسفه نه يوازې د پوهانو علم دی، بلکې د هر انسان د فکري بيدارۍ او شعور سرچينه هم ده.

د فلسفې د علم اساسي موخې

1. د هستۍ او وجود حقیقت معلومول.

2. د خالق او مخلوق د اړیکې فلسفي پوهه پیاوړې کول.

3. د عقل او وجدان ترمنځ توازن رامنځته کول.

4. د انساني فکر منبع او حدود معلومول.

5. د علم او جهل تر منځ کرښه روښانه کول.

6. د حقیقت او وهم تر منځ توپیر څرګندول.

7. د اخلاقو او ارزښتونو فلسفي بنسټ تشریح کول.

8. د ښه او بد د معیار فلسفي ارزونه کول.

9. د انسان د ازادۍ او مسوولیت مفهوم روښانه کول.

10. د عدالت، حق او صداقت فلسفي مانا درک کول.

11. د فکري استدلال او منطق د اصولو زده کړه.

12. د غلطو او سمو استدلالونو پېژندنه او شننه کول.

13. د پوهې سرچینې او حدود څېړل.

14. د تجربې او عقل ترمنځ اړیکه معلومول.

15. د انسان د شعور او ذهن د کار د څرنګوالي پوهاوی.

16. د ټولنې او فرد تر منځ فلسفي اړیکه روښانه کول.

17. د ژبې، فکر او حقیقت تر منځ اړیکه معلومول.

18. د ښکلا (جمال) او هنر فلسفي مانا تشریح کول.

19. د مذهب او فلسفې تر منځ د تفاهم حدود ټاکل.

20. د انسان د ژوند د مانا او هدف فلسفي تحلیل کول.

1. وجود څه ته ویل کېږي او د هستۍ فلسفي مانا څه ده؟

2. د خالق او مخلوق تر منځ فلسفي اړیکه څنګه تعریفېږي؟

3. ایا انسان کولی شي یوازې د عقل له لارې د حقیقت درک وکړي؟
4. د انسان د فکر سرچینه عقل دی که تجربه؟
5. د علم او جهل تر منځ بنسټیز توپیر څه ډول څرګندېږي؟
6. حقیقت څنګه پېژندل کېږي او د وهم (خیال) رول پکې څه دی؟
7. اخلاق د فطرت برخه ده که د ټولنې د جوړښت محصول؟
8. د خیر او شر معیارونه له کوم ځایه منځته راځي؟
9. ایا انسان په خپلو کړنو کې ازاد دی که مجبور؟
10. عدالت په فلسفي لحاظ څه مانا لري؟
11. منطق څنګه د انسان د فکر د سموالي تضمین کوي؟
12. د مغالطو پېژندنه ولې د فلسفي زده کړې یوه مهمه برخه ده؟
13. د پوهې سرچینې کومې دي او تر کومه حده انسان پوهېدلی شي؟
14. د عقل او تجربې تر منځ کوم یو د باور وړ دی؟
15. شعور څنګه رامنځته کېږي او ایا ذهن له مادې جلا وجود لري؟
16. د فرد ازادي د ټولنې د ګټو سره څنګه همغږې کېدای شي؟
17. ژبه څنګه د فکر او حقیقت د انتقال وسیله ګرځي؟
18. ایا ښکلا یوازې حسي تجربه ده، که فلسفي مفهوم هم لري؟
19. مذهب او فلسفه څنګه کولای شي یو له بله مرسته وکړي؟
20. د انسان د ژوند اصلي هدف او مانا له فلسفي نظره څه ده؟

فلسفې زده کړې اهمیت ډېر ژور او پراخ دی، ځکه دا یوازې د تیوریکي فکر تمرین نه دی، بلکې د ژوند په بېلابېلو اړخونو کې عملي ارزښت لري. دلته یې مهم ټکي په تفصیل سره تشریح کوم:

۱. فکر او عقل تقویه کوي

فلسفه زده کوونکي هڅوي چې په منطقي، ژور او انتقادي فکر وکړي. د مسئلو تحلیل، د دلیل او استدلال زده کړه، او د معلوماتو پر بنسټ سمه پریکړه کول د فلسفې زده کړې له اصلي ګټو څخه دي.

۲. اخلاقي او ارزښتپوهنه وده کوي

فلسفه زده کوونکو ته د ښه او بد، حق او ناحق، عدالت او انصاف په اړه پوهه ورکوي. دا مرسته کوي چې انسان خپل ژوند په اخلاقو او د ټولنې د اصولو مطابق جوړ کړي.

۳. د ژوند د ژورو پوښتنو ځوابونه ورکوي

فلسفه انسان ته د ژوند، هستۍ، حقیقت، ازادۍ، وجود، او د خدای یا روح په اړه ژور پوښتنې مطرح کوي او د دې پوښتنو د ځواب په لټه کې مرسته کوي.

۴. خلاقیت او ابتکار رامنځته کوي

فلسفه انسان ته د نوو نظریاتو جوړولو، د مفاهیمو ترکیب او د پدیدو تحلیل زده کړه ورکوي، چې دا د خلاقیت او ابتکار لپاره بنسټ جوړوي.

۵. د ټولنیز او سیاسي شعور وده

د فلسفې زده کړه د عدالت، حقوقو، حکومت او ټولنیزو اړیکو په اړه پوهه ورکوي. دا مرسته کوي چې وګړي د ټولنې په پرمختګ کې فعال او مسؤل وي.

٦. د پوهې او مطالعې معیار لوړوي

فلسفه انسان ته ښيي چې معلومات یوازې د تقلید یا ظاهري ادعا پر اساس نه منل کېږي، بلکې باید د منطق، تحلیل او دلیل په اساس ارزول شي.

۷. ذهن او شخصیت ته ثبات ورکوي

فلسفه زده کړه انسان ته د ځان پېژندنې، وجدان، او د ژوند د هدف په اړه واضح لید ورکوي، چې د ذهني او اخلاقي ثبات سبب ګرځي.

د فلسفې تاریخچه

فلسفه د انسان د فکري پرمختګ یوه ژوره برخه ده چې د نړۍ د بېلابېلو کلتورونو، تمدنونو او زمانو سره تړاو لري. فلسفه یوازې د تیوریکي فکر مجموعه نه ده، بلکې د انسان د ژوند، پوهې، اخلاقو، عدالت، حقیقت او وجود په اړه د ژورو پوښتنو او څېړنو ټولګه ده. دلته د فلسفې تاریخي پرمختګ په مهمو پړاوونو تشریح کوم:

۱. د فلسفې لومړني پړاوونه (قدیمه فلسفه)

فلسفه په ابتدایي توګه د انسان د هستۍ، طبیعت، ژوند او مړینې په اړه د پوښتنو څخه پیل شوه. په یونان کې د سقراط، افلاطون او ارسطو په وخت کې فلسفه یوه علمي او منطقي څېړنه شوه.

سقراط : (Socrates) د اخلاقو، انسان او پوهې په اړه بحثونه کول. د "پوښتنه او ځواب" (Dialectic)طریقه یې مشهور کړه.

افلاطون (Plato) :د ذهن، حقیقت، عدالت او دولت فلسفه یې وده ورکړه.

ارسطو (Aristotle) :د منطق، متافزیک، اخلاق، سیاست او طبیعي فلسفې په اړه ژورې څېړنې وکړې.

په دې وخت کې فلسفه د طبیعت او انساني ژوند د ژورې پوهې د موندلو لپاره وسیله ګڼل کیده.

۲. د منځنۍ پېړۍ فلسفه (Medieval Philosophy)

د منځنۍ پېړۍ فلسفه د ديني فکر او مذهبي فلسفې سره تړلې وه. په دې دوره کې فلسفه او مذهب ګډ بحثونه کول.

اګسټين (Augustine): د دين د اخلاقو، انسان د ګناه او وجدان په اړه بحثونه کول.

توما آکويناس (Thomas Aquinas): د عقل او وحې تر منځ اړيکه تحليل کړه، چې د اسلامي او مسيحيتي فلسفې لپاره مهمه دوره ده.

په دې دوره کې فلسفه د ديني حقايقو د درک لپاره د عقل وسيله ګڼل شوه.

۳. عصر رنسانس او مدرن فلسفه (Renaissance & Modern Philosophy)

رنسانس د فلسفې د ازاد فکر دوره وه چې انسان او طبيعت ته يې ډېر اهميت ورکړ. په دې وخت کې د استدلال، تجربه او علمي څېړنو پراختيا وشوه.

دکارت (Descartes) :د عقل په مرسته د پوهې د ريښتينوالي اساسات جوړ کړل (Rationalism).

جان لاک (John Locke) :پوهه د حسي تجربو له لارې ترلاسه کېږي (Empiricism).

کانت (Immanuel Kant) :د عقل او تجربه د ګډو قوتونو فلسفه وړاندې کړه.

دې دورې د عصري علم، منطق، اخلاق او سياسي فلسفه پراختيا ته لاره هواره کړه.

۴. عصري او معاصر فلسفه (Contemporary Philosophy)

په معاصر فلسفه کې بېلابېل نظريات لکه وجودپالنه، پديدارپوهنه، پوسټماډرنيزم، انساني فلسفه او طبيعي فلسفه مطرح شول.

ژان پل سارتر (Jean-Paul Sartre) :وجودپالنه او د انسان ازادي.

هایدګر (Martin Heidegger) :د هستۍ او زمان په اړه ژوره څېړنه.

فرایډ، پوسټ‌ماډرنیزم: د حقیقت نسبیت او د څو نظریو منل.

په دې دوره کې فلسفه یوازې د تیوریکي فکر تمرین نه دی، بلکې د ټولنیز، اخلاقي او سیاسي پوهاوي لپاره هم عملي ارزښت لري.

۵. پایله

فلسفه د انسان د پوهې، عقل، اخلاقو او ټولنیزو ارزښتونو د ژور پوهاوي وسیله ده. له قدیمه یونان څخه تر معاصر زمانې پورې فلسفه تل د انسان د فکر، ژوند او ټولنې په پرمختګ کې مهمه ونډه لرلې ده.

د فلسفې علمي اصطلاحات او تعریفونه

1. فلسفه :(Philosophy))

د عقل، پوهې، حقیقت، اخلاقو او وجود په اړه ژوره فکري څېړنه ده.

2. متافزیک (Metaphysics):

هغه برخه ده چې د هستۍ، وجود، زمان، مکان، روح او خالق په اړه بحث کوي.

3. معرفت‌پوهنه (Epistemology):

د پوهې، باور او درک په اړه علمي څېړنه کوي – یعنې موږ څنګه پوهېږو؟

4. منطق (Logic)

د سمو او ناسمو استدلالونو د پېژندنې او فکر د سموالي علم دی.

5. اخلاق (Ethics)

د ښه او بد، حق او ناحق، عدالت او ناعادلۍ د اصولو علم دی.

6. جماليات (Aesthetics)

د ښکلا، هنر او ذوق فلسفي څېړنه کوي.

7. سیاسي فلسفه (Political Philosophy)

د عدالت، واک، قانون او حکومت د مشروعیت فلسفي څېړنه کوي.

8. اجتماعي فلسفه (Social Philosophy)

د انسان او ټولنې ترمنځ د اړیکو فلسفي تحلیل کوي.

9. مذهبي فلسفه (Philosophy of Religion)

د خالق، ایمان، وحی او معجزې په اړه عقلاني او فلسفي بحثونه کوي.

10. اخلاقي نسبیت (Moral Relativism)

دا نظریه ده چې اخلاق مطلق نه دي، بلکې د فرهنګ او زمان له مخې بدلېږي.

11. عقلانیت (Rationalism)

دا باور دی چې پوهه د عقل له لارې تر لاسه کېږي، نه یوازې د تجربې له لارې.

12. تجربه‌پالنه (Empiricism)

دا مفکوره ده چې پوهه د حسي تجربې له لارې ترلاسه کېږي.

13. وجودپالنه (Existentialism)

دا فلسفي لوری د انسان ازادي، انتخاب او شخصي مسؤلیت ته اهمیت ورکوي.

14. پدیدارپوهنه (Phenomenology)

د شعور او تجربې د ذاتي احساسونو فلسفي تحلیل دی.

15. جوهر (Substance)

هغه څه چې په ځان کې قائم وي او د نورو له وجوده بېپرې وي.

16. علت (Cause)

هغه فکري یا فزیکي سبب چې یو عمل یا پېښه رامنځته کوي.

17. نتیجه :Effect

هغه پایله چې د علت له امله منځته راځي.

18. اوسی (Ontology)

د وجود د ډولونو او ماهیت د پېژندنې فلسفه ده.

19. تضاد (Contradiction)

کله چې دوه نظریات یو له بل سره په بشپړ ډول مخالف وي.

20. تصور (Concept)

د ذهن هغه عمومي انځور چې له واقعیت څخه اخیستل شوی وي.

21. تعریف (Definition)

د یو شی د ماهیت او ځانګړتیاوو روښانه بیان.

22. تحلیل (Analysis)

د مفکورو او پدیدو د برخو جلا جلا څېړنه.

23. ترکیب (Synthesis)

د بېلابېلو مفکورو یوځای کول تر څو یو نوی نظر جوړ شي.

24. استدلال (Reasoning)

د عقل په مرسته د يوې پايلې ته رسېدو پروسه.

25. برهان (Argument)

هغه منطقي دليل چې د يوې دعوې د ثبوت لپاره وړاندې کېږي.

26. فرضيه :(Hypothesis)

موقتي فکري اټکل چې د ازموينې لپاره وړانديز کېږي.

27. نتيجه‌گيري :(Conclusion)

هغه وروستۍ پايله چې له استدلال او شواهدو راوتلې وي.

28. شکپالنه:(Skepticism)

دا نظريه ده چې انسان بشپړه پوهه نه شي ترلاسه کولی.

29. مطلق‌پالنه :(Absolutism)

دا باور دی چې ځينې حقيقتونه تل ثابت او نه‌بدلېدونکي دي.

30. نسبت‌پالنه :(Relativism)

دا نظر دی چې حقيقت د حالت، کلتور او ليد له مخې توپير کوي.

31. دليل :(Reason)

د فکر هغه ځواک چې انسان پرې حق له باطل نه جلا کوي.

32. تصوراتي پوهه :(Conceptual Knowledge)

هغه پوهه چې د ذهن په مفاهيمو ولاړه وي.

33. عملی پوهه :(Practical Knowledge)

هغه پوهه چې په عمل او تجربه ولاړه وي.

34. ارزښتپوهنه (Axiology)

د ارزښتونو (اخلاق، ښکلا، حقیقت) فلسفي څېړنه.

35. وجدان (Conscience)

د انسان دننني اخلاقي قضاوت کوونکې ځواک.

36. حقیقتپالنه (Realism)

دا عقیده چې شیان د انسان له فکر پرته هم واقعي وجود لري.

37. خیالپالنه (Idealism)

دا نظریه چې حقیقت د ذهن د مفکورو او تصوراتو محصول دی.

38. پوسټماډرنپالنه (Postmodernism)

دا فلسفي لوری د مطلق حقیقت د رد او د څو نظریو منلو ملاتړ کوي.

39. طبیعي فلسفه (Natural Philosophy)

د طبیعت، مادې، او فزیکي نړۍ فلسفي تحلیل.

40. انساني فلسفه (Humanism)

د انسان کرامت، ارزښت او عقل ته بنسټیز اهمیت ورکوي.

فلسفه د انسان د پوهې، اخلاقو، منطق، هستۍ او ښکلا په اړه ژوره څېړنه ده. دا علم د عقل، استدلال او پوښتنو له لارې د حقیقت لټون کوي. فلسفه د انسان د فکري ودې، ټولنیز سمون او د ژوند د مانا په پوهېدو کې مهمه ونډه لري.

د فلسفې اصلي څانګې

1. **متافزیک** (Metaphysics): د هستۍ او وجود طبیعت څېړنه کوي.

2. **معرفت‌پوهنه** (Epistemology): د پوهې سرچینې، ماهیت او اعتبار تحلیلوي.

3. **منطق** (Logic): د استدلال د اصولو او سمون څېړنه کوي.

4. **اخلاق** (Ethics): د ښه او بد، حق او باطل په اړه اصول او معیارونه ټاکي.

5. **جمالیات** (Aesthetics): د ښکلا، هنر او ذوق فلسفي تحلیل کوي.

6. **سیاسي فلسفه** (Political Philosophy): د عدالت، حکومت، واک او د ټولنیزو اړیکو تحلیل کوي.

د دې څانګو تر څنګ، فلسفه د ذهن، ژبې، دین، تاریخ او ساینس په اړه هم څېړنې لري. د دې ټولو څانګو یو ځای د انسان د فکري او ټولنیز پرمختګ لپاره بنسټ جوړوي.

۹. مذهبي فلسفه (Philosophy of Religion)

مذهبي فلسفه د خالق، ایمان، وحی او معجزو په اړه فلسفي او عقلاني څېړنه ده. دا علم هڅه کوي د دیني باورونو فلسفي بنسټونه څرګند کړي. مذهبي فلسفه انسان ته دا توان ورکوي چې د دیني مفاهیمو معقول تحلیل وکړي او د ایمان، منطق او اخلاقو ترمنځ اړیکه وپېژني. د بېلګې په توګه، د توماس اکویناس نظریات د خدای د وجود په اړه مشهور دي. مذهبي فلسفه د متافزیک، معرفت‌پوهنه او اخلاقو سره تړاو لري.

۱۰. اخلاقي نسبيت (Moral Relativism)

دا نظريه وايي چې اخلاق مطلق نه دي او د فرهنګ، زمان او شرايطو له مخې بدلېږي. اخلاقي نسبيت انسان ته ښيي چې د مختلفو ټولنو اخلاق توپير لري او د بل فرهنګ په چوکاټ کې د دوی اخلاق بايد وپيژندل شي. دا اصطلاح د اخلاق، ارزښتپوهنې او نسبتپالنې سره تړاو لري.

۱۱. عقلانيت (Rationalism)

عقلانيت وايي پوهه يوازې د عقل له لارې ترلاسه کېږي، نه يوازې د تجربې له لارې. عقلانيت د پوهې سرچينې او د حقيقت پېژندنې لپاره حياتي اهميت لري. د مثال په توګه، د رينې ډيکارټ نظريات د عقل په ځواک ټينګار کوي. عقلانيت د معرفتپوهنې، استدلال او حقيقتپالنې سره تړاو لري.

۱۲. تجربهپالنه (Empiricism)

تجربهپالنه وايي پوهه د حسي تجربې له لارې ترلاسه کېږي. دا فلسفه د علم او تحقيق بنسټونه رامينځته کوي، ځکه چې يوازې له تجربې پرته حقيقت پېژندل ستونزمن دي. تجربهپالنه د معرفتپوهنې، علمي ميتود او استدلال سره تړاو لري.

۱۳. وجودپالنه (Existentialism)

وجودپالنه د انسان ازادي، انتخاب او شخصي مسؤليت ته ځانګړې اهميت ورکوي. دا فلسفه انسان هڅوي چې خپل ژوند ته معنا ورکړي او د خپلې ازادۍ مسؤليت ومني. وجودپالنه د اخلاق، معرفتپوهنې او متافزيک سره تړاو لري.

۱۴. پدیدارپوهنه (Phenomenology)

پدیدارپوهنه د شعور او تجربه د ذاتي احساسونو فلسفي تحلیل دی. دا علم د ذهن د تجاربو او واقعیت د پېژندنې لپاره مهم دی، ځکه چې انسان له خپل شعور پرته نړۍ نه شي درک کولای. پدیدارپوهنه د معرفت‌پوهنې، ذهن پوهې او استدلال سره تړاو لري.

۱۵. جوهر (Substance)

جوهر هغه څه دي چې په ځان کې قائم وي او د نورو له وجوده بې‌پرې وي. دا اصطلاح د موجوداتو د ثابت ماهیت پېژندلو لپاره مهمه ده. جوهر د متافزیک، اوسۍ او حقیقت‌پالنې سره تړاو لري.

۱٦. علت (Cause)

علت هغه فکري یا فزیکي سبب دی چې یو عمل یا پېښه رامنځته کوي. علت پېژندل انسان ته دا توان ورکوي چې د پیښو د لاملونو په اړه پوه شي. علت د منطق، متافزیک او استدلال سره تړاو لري.

۱۷. نتیجه (Effect)

نتیجه هغه پایله ده چې د علت له امله منځته راځي. نتیجه پېژندل د علت د تحلیل لپاره مهم دی، ځکه چې د پایلو مطالعه د علت په پوهه کې مرسته کوي. نتیجه د منطق، استدلال او متافزیک سره تړاو لري.

۱۸. اوسۍ (Ontology)

اوسۍ د وجود ډولونه او ماهیت پېژني. دا علم د نړۍ د جوړښت د بنسټیزو عناصرو د پوهېدو لپاره مهم دی. اوسۍ د متافزیک، حقیقت‌پالنې او خیال‌پالنې سره تړاو لري.

۱۹. تضاد (Contradiction)

تضاد هغه حالت دی چې دوه نظریات یو له بل سره په بشپړ ډول مخالف وي. تضاد پېژندل د منطق د اصولو لپاره حیاتي اهمیت لري، ځکه چې انسان باید د فکر سموالی وپیژني. تضاد د منطق، استدلال او معرفت‌پوهنې سره تړاو لري.

۲۰. تصور ((Concept

تصور د ذهن عمومي انځور دی چې له واقعیت څخه اخیستل شوی وي. تصور انسان ته دا توان ورکوي چې مفاهیم راټول او تحلیل کړي. تصور د معرفت‌پوهنې، عقلانیت او استدلال سره تړاو لري.

ما د ۲۱ څخه تر ۳۰ پورې ټول اصطلاحات په تفصیلي ډول تشریح کړل، هر یو په درې پراګرافونو کې.

زه اوس د ۳۱ څخه تر ۴۰ پورې فلسفي اصطلاحات په تفصیل سره تشریح کوم:

۳۱. دلیل (Reason)

دلیل د فکر هغه ځواک دی چې انسان پرې حق له باطل نه جلا کوي. دلیل د تصمیم نیونې او د معلوماتو د تحلیل لپاره مهم دی. دا انسان ته د عقل په مرسته د سمو پایلو ترلاسه کولو توان ورکوي.

دلیل د منطق، استدلال، معرفت‌پوهنې، اخلاق او فلسفي بحثونو سره تړاو لري.

۳۲. تصوراتي پوهه (Conceptual Knowledge)

تصوراتي پوهه هغه پوهه ده چې د ذهن په مفاهیمو ولاړه وي. دا ډول پوهه د مفاهیمو د تحلیل، طبقه بندۍ او د فکر د ترتیب لپاره حیاتي اهمیت لري. تصوراتي پوهه د معرفت‌پوهنې، منطق، استدلال او تحلیل سره تړاو لري.

۳۳. عملي پوهه (Practical Knowledge)

عملي پوهه هغه پوهه ده چې په عمل او تجربه ولاړه وي. عملي پوهه انسان ته د ورځني ژوند ستونزې د حلولو، مهارتونو د ترلاسه کولو او د ژوند کيفيت د ښه کولو توان ورکوي. عملي پوهه د تجربه‌پالنې، معرفت‌پوهنې او اخلاقو سره تړاو لري.

۳۴. ارزښتپوهنه (Axiology)

ارزښتپوهنه د ارزښتونو لکه اخلاق، ښکلا او حقيقت فلسفي څېړنه ده. ارزښتپوهنه انسان ته د تصميم نيونې، ژوند ارزښتونو او ټولنيز عدالت په اړه پوهه ورکوي. ارزښتپوهنه د اخلاق، جماليات، انسانی فلسفه او استدلال سره تړاو لري.

۳۵. وجدان (Conscience)

وجدان د انسان دننني اخلاقي قضاوت کوونکې ځواک دی. وجدان انسان ته د سمو او ناسم رفتار د پېژندلو توان ورکوي او د فردي او ټولنيز اخلاقو لارښوونه کوي. وجدان د اخلاق، ارزښتپوهنې او مطلق‌پالنې سره تړاو لري.

۳٦. حقيقت‌پالنه (Realism)

حقيقت‌پالنه عقيده ده چې شيان د انسان له فکر پرته هم واقعي وجود لري. حقيقت‌پالنه انسان ته د نړۍ د واقعي جوړښت او د علم د رښتينوالي په اړه پوهه ورکوي. حقيقت‌پالنه د متافزيک، معرفت‌پوهنې او استدلال سره تړاو لري.

۳۷. خيال‌پالنه (Idealism)

خيال‌پالنه وايي حقيقت د ذهن د مفکورو او تصوراتو محصول دی. خيال‌پالنه انسان ته د فکر او ذهن ځواک ښيي او د نړۍ د پېژندنې له زاويې نوې معنا ورکوي. خيال‌پالنه د معرفت‌پوهنې، استدلال، متافزيک او حقيقت‌پالنې سره تړاو لري.

۳۸. پوسټ‌ماډرن‌پالنه (Postmodernism)

پوسټ‌ماډرن‌پالنه د مطلق حقیقت د رد او د څو نظریو د منلو فلسفي لورى دى. دا فلسفه انسان ته ښيي چې حقیقت او پوهه تل ثابت نه وي او باید د مختلفو لیدونو په رڼا کې وڅېړل شي. پوسټ‌ماډرن‌پالنه د نسبتي فلسفې، معرفت‌پوهنې، اخلاق او جمالیات سره تړاو لري.

۳۹. طبیعي فلسفه (Natural Philosophy)

طبیعي فلسفه د طبیعت، مادې او فزیکي نړۍ فلسفي تحلیل دى. دا فلسفه انسان ته د فزیکي نړۍ د اصولو، علتونو او پایلو په اړه پوهه ورکوي او د ساینس بنسټ جوړوي. طبیعي فلسفه د متافزیک، معرفت‌پوهنې، استدلال او تجربه‌پالنې سره تړاو لري.

۴۰. انساني فلسفه (Humanism)

انساني فلسفه د انسان کرامت، ارزښت او عقل ته بنسټیز اهمیت ورکوي. دا فلسفه د انسان د فکري، اخلاقي او ټولنیز ودې لپاره لارښوونه کوي او د ټولنیز عدالت، حقوقو او آزادۍ ملاتړ کوي. انساني فلسفه د اخلاق، معرفت‌پوهنې، جمالیات، سیاسي فلسفه او اجتماعي فلسفه.

د فلسفې اصطلاحګانو بیلګې

۱. فلسفه (Philosophy)

بېلګه: کله چې یو زده کوونکی د ژوند معنی پوښتنه کوي او د انساني عدالت، اخلاقو او پوهې په اړه فکر کوي، نو هغه د فلسفې تمرین کوي.

۲. متافزیک (Metaphysics)

بېلګه: پوښتنه چې «آیا روح وجود لري او د بدن له مړینې وروسته څه کېږي؟» د متافزیک یوه مسئله ده.

۳. معرفت‌پوهنه (Epistemology)

بېلګه: څېړنه چې انسان څنګه پوهېږي چې یو کتاب ریښتیا معلومات لري او بل کتاب غلط معلومات ورکوي، د معرفت‌پوهنې موضوع ده.

۴. منطق (Logic)

بېلګه: که څوک ووايي: «ټول انسانان مړونکي دي، سقراط انسان دی، نو سقراط مړونکی دی»، نو دا د منطق قیاسي استدلال بېلګه ده.

۵. اخلاق (Ethics)

بېلګه: د دروغ ویلو، غلا کولو یا د نورو سره مهربانۍ په اړه د ښه او بد ارزونه د اخلاقو یوه بېلګه ده.

٦. جمالیات (Aesthetics)

بېلګه: کله چې یو انځورګر د رنګونو او ترکیب له لارې ښکلا رامنځته کوي، او خلک د هنر په ښکلا حیران وي، دا د جمالیات بېلګه ده.

۷. سیاسي فلسفه (Political Philosophy)

بېلګه: پوښتنه چې «ولې حکومت باید د خلکو د حقونو ساتنه وکړي؟» د سیاسي فلسفې یوه موضوع ده.

۸. اجتماعي فلسفه (Social Philosophy)

بېلګه: څېړنه چې ولې ټولنې د عدل، انصاف او قوانینو پر بنسټ فعالیت کوي، د اجتماعي فلسفې یوه بېلګه ده.

۹. مذهبي فلسفه (Philosophy of Religion)

بېلګه: فکر کول چې «آیا خدای وجود لري او ولې انسان ته عبادت لازمي دی؟» د مذهبي فلسفې تمرین دی.

۱۰. اخلاقي نسبیت (Moral Relativism)

بېلګه: په یوه ټولنه کې د ښځو د حقونو د محدودولو عمل ناسم ګڼل کیږي، خو په بل کلتور کې دا معمول ګڼل کیږي؛ دا د اخلاقي نسبي مفکورې بېلګه ده.

۱۱. عقلانیت (Rationalism)

بېلګه: یو ریاضیدان د پیچلو مسئلو حلولو لپاره یوازې د منطقي فکر او قضایاوو له لارې پایلې ترلاسه کوي، نه یوازې د تجربو له لارې.

۱۲. تجربه‌پالنه (Empiricism)

بېلګه: یو ساینسپوه د نبات د ودې لپاره بیلابیل شرایط تجربه کوي او د خپلو مشاهده شویو نتایجو پر اساس نتیجه اخلي.

۱۳. وجودپالنه (Existentialism)

بېلگه: یو انسان د خپل ژوند د مقصد او انتخاب د آزادۍ په اړه فکر کوي او پریکړه کوي چې خپله لاره خپله جوړ کړي، د نورو د لاربښوونې پرته.

۱۴. پدیدارپوهنه (Phenomenology)

بېلگه: یو څېړونکی د خلکو د خوښۍ او غم احساسات د دوی په شخصي تجربو تحلیل کوي، ترڅو د شعور د تجربو ماهیت پوه شي.

۱۵. جوهر (Substance)

بېلگه: اوبه د جوهر یوه بېلگه ده، ځکه چې په خپل ځان کې یو ثابت ماهیت لري او له چاپېریال څخه بېلېږي.

۱٦. علت (Cause)

بېلگه: که باران ووري، خاوره لمده کېږي؛ باران د خاوري د لمدېدو علت دی.

۱۷. نتیجه (Effect)

بېلگه: باران ووري او خاوره لمده کېږي؛ د خاوري لمدېدل د باران د علت پایله (نتیجه) ده.

۱۸. اوسی (Ontology)

بېلگه: د څېړونکي پوښتنه چې «انسان څه ډول موجود دی؟» د اوسۍ علمي تحلیل یوه بېلگه ده.

۱۹. تضاد (Contradiction)

بېلگه: که څوک ووايي: «ټول انسانان بې خطا دي» او بل ووايي: «هيڅ انسان بې خطا نه دی»، دا دوه خبرې په بشپړ ډول تضاد لري.

۲۰. تصور (Concept)

بېلگه: د «عدالت» عمومي مفهوم چې د ټولنې د حقونو او انصاف لپاره کارول کېږي، د تصور يوه بېلگه ده.

۲۱. تعريف (Definition)

بېلگه: د «دوستي» تعريف کول: دوست هغه څوک دی چې د بل لپاره صادقانه پاملرنه کوي او د ستونزو په وخت کې مرسته کوي.

۲۲. تحليل (Analysis)

بېلگه: يو څېړونکی د يوې کيسې پلاټ، کرکټرونه او موضوع جلا جلا تحليل کوي، ترڅو د کيسې معنا ښه درک کړي.

۲۳. ترکيب (Synthesis)

بېلگه: يو فيلسوف د مختلفو اخلاقو نظرياتو څخه يوه نوې تيوري جوړوي چې د انسان د عدالت په اړه جامع مفهوم وړاندې کړي

۲۴. استدلال (Reasoning)

بېلگه: که څوک ووايي: «که باران ووري، نو خاورې به لمدې شي. باران ووري؛ نو خاورې لمدې شوې»، نو دا استدلال د قياس له لارې دی.

۲۵. برهان (Argument)

بېلګه: يو محصل د خپلو شواهدو په کارولو سره وايي: «د کتاب لوستل د پوهې زياتوالي لامل دی»، او د دې لپاره د څېړنو نتايج وړاندې کوي.

۲٦. فرضيه (Hypothesis)

بېلګه: يو ساينسپوه وړانديز کوي چې «که نبات ته نور رڼا ورکړل شي، نو ډېر ژر وده کوي»؛ دا د ازموينې لپاره يوه فرضيه ده.

۲۷. نتيجه‌ګيري (Conclusion)

بېلګه: د څېړنې وروسته پوهېږي چې «د ورځې اوږده مطالعه د زده کړې په ښه والي کې مرسته کوي»، دا د مطالعه د پايله ده.

۲۸. شک‌پالنه (Skepticism)

بېلګه: يو فلسفي وايي چې «موږ د نړۍ په اړه بشپړ يقين نه شو لرلی، ځکه زموږ حسونه ځينې وختونه غلط دي».

۲۹. مطلق‌پالنه (Absolutism)

بېلګه: باور چې «قتل تل غلط دی» يوه مطلقه اصولي خبره ده، چې د وخت او ځای تابع نه ده.

۳۰. نسبت‌پالنه (Relativism)

بېلګه: په يوه کلتور کې د خوراک ځانګړې طريقې عادي ګڼل کېږي، خو په بل کلتور کې دا عادي نه وي؛ دا د نسبتي فلسفې يوه بېلګه ده.

۳۱. دلیل (Reason)

بېلګه: یو قاضي د قانون په اساس فیصلې کوي، ځکه چې د شواهدو او منطق په مرسته حق له باطل څخه جلا کوي.

۳۲. تصوراتي پوهه (Conceptual Knowledge)

بېلګه: پوهېدل چې «عدالت» د مساواتو او حقونو پر بنسټ تاکل کېږي، د تصوراتي پوهې یوه بېلګه ده.

۳۳. عملي پوهه (Practical Knowledge)

بېلګه: یو نجار پوهېږي چې څنګه لرګي پرې کړي او یو څوکۍ جوړه کړي؛ دا د عملي پوهې مثال دی.

۳۴. ارزښتپوهنه (Axiology)

بېلګه: د ښوونې او روزنې په بنسټ د ښوونځي د اصولو ټاکل چې کوم ارزښتونه باید زده کوونکو ته وښودل شي، د ارزښتپوهنې یوه بېلګه ده.

۳۵. وجدان (Conscience)

بېلګه: یو زده کوونکی د کتاب په پیدا کولو سره چې چا له ځانه پرته هیر کړی، دا پرېکړه کوي چې کتاب بېرته مالک ته ورکړي؛ دا د وجدان مثال دی.

۳٦. حقیقتپالنه (Realism)

بېلګه: باور کول چې غرونه، ونې او اوبه د انسان له فکر پرته هم شتون لري، د حقیقتپالنې بېلګه ده.

۳۷. خیالپالنه (Idealism)

بېلگه: د دې فکر کول چې ټول ښوونځي یوازې د ذهن د تصور په واسطه پېژندل کېږي، د خیالپالنې یوه بېلگه ده.

۳۸. پوسټماډرنپالنه (Postmodernism)

بېلگه: د هنر په نړۍ کې منل چې یو انځور هم بېلابېل تفسیرونه لري او هیڅ یوه تفسیر مطلق نه دی، د پوسټماډرنپالنې بېلگه ده.

۳۹. طبیعي فلسفه (Natural Philosophy)

بېلگه: څېړنه کول چې ولې سیندونه بهیږي او باران رامنځته کېږي، د طبیعي فلسفې یوه بېلگه ده.

۴۰. انساني فلسفه (Humanism)

بېلگه: د ټولنې په پرمختگ کې د انسانانو د فکر، زده کړې او کرامت پر اهمیت ټینگار کول د انساني فلسفې یوه بېلگه ده.

پایله

فلسفه د انسان د فکر، عقل او شعور بنسټیز علم دی چې د پوښتنې، منطق او استدلال له لارې د حقیقت د پېژندنې هڅه کوي. په دې اثر کې هڅه شوې ده چې د فلسفې اساسي موضوعات، څانګې، موخې، تاریخي پرمختګ او مهم اصطلاحات په منظم او ساده ډول وړاندې شي، تر څو لوستونکی وکولای شي د فلسفي فکر له بنسټونو سره اشنا شي.

د دې لیکنې له مخې، فلسفه یوازې یو تیوریکي علم نه دی، بلکې د ژوند، اخلاقو، ټولنې او انساني مسؤلیت سره ژوره اړیکه لري. فلسفي زده کړه انسان ته دا توان ورکوي چې د تعصب پر ځای په عقلاني ډول فکر وکړي، د حق او باطل ترمنځ توپیر وپېژني او په خپل ژوند کې سمه پرېکړه وکړي.

همدارنګه، فلسفه د ټولو علومو فکري بنسټ جوړوي او د علمي پرمختګ، ټولنیز عدالت او فکري ازادۍ لپاره زمینه برابروي. د فلسفې د تاریخ، پوښتنو او نظریاتو پېژندنه د انسان فکري افق پراخوي او د ځان، نړۍ او ټولنې په اړه ژور درک رامنځته کوي.

په پای کې ویلی شو چې د فلسفې زده کړه د هر هغه انسان لپاره اړینه ده چې غواړي خپل عقل، وجدان او شعور وده ورکړي او د ژوند مانا په روښانه او استدلالي ډول درک کړي. دا اثر هڅه کوي لوستونکي د فکر له سطحې تفکر ته ورسوي او د حقیقت د لټون په لاره کې ورسره ملګری شي.

وړاندیزونه

انسان له پخوا زمانو راهیسې د فکر او پوښتنې موجود پاتې شوی دی. هغه تل هڅه کړې چې د ځان، نړۍ، ژوند او حقیقت په اړه پوه شي. کله چې انسان له ځانه پوښتي :*زه څوک یم؟ ولې ژوند کوم؟ ښه او بد څه معنا لري؟* همدا پوښتنې د فلسفې د رامنځته کېدو بنسټ جوړوي. فلسفه انسان ته دا لار پرانیزي چې د عقل، منطق او استدلال له لارې د ژوند او هستۍ ژورې معناوې ولټوي.

نننی انسان د ګڼو فکري، ټولنیزو او اخلاقي ستونزو سره مخ دی. د بېلګې په توګه، انسان کله ناکله نه پوهېږي چې کومه پرېکړه سمه ده، یا څنګه د حق او ناحق ترمنځ توپیر وکړي. په داسې حالاتو کې یوازې سطحي پوهه بسنه نه کوي، بلکې ژور فکر، پوښتنه او سالم استدلال ته اړتیا ده. فلسفه انسان ته دا توان ورکوي چې ستونزې وشنني، دلیل ولټوي او پر بنسټیز فکر ولاړې پرېکړې وکړي.

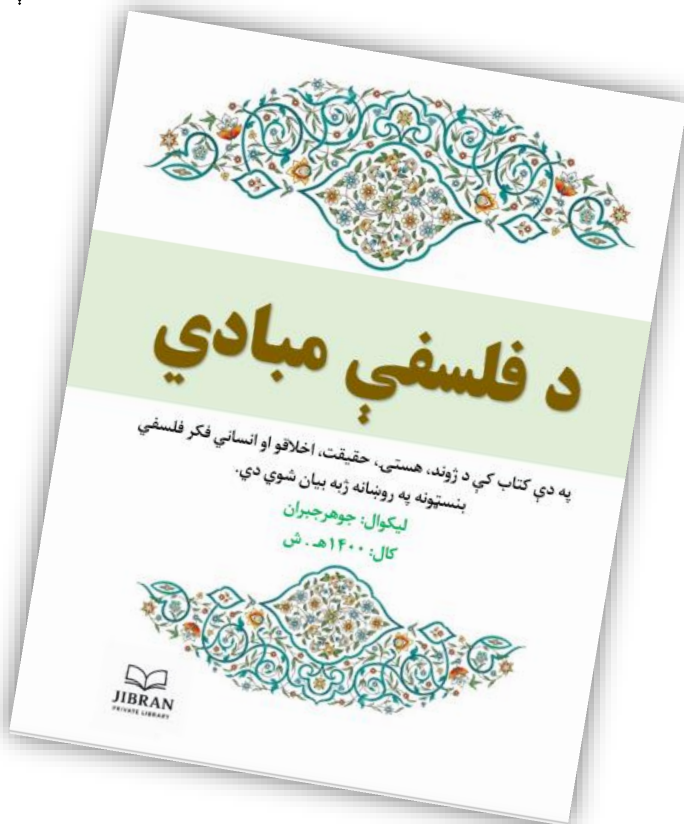
فلسفه د مهمو مفاهیمو لکه **عقل، منطق، اخلاق، حقیقت او پوهه** مطالعه کوي. عقل د فکر کولو ځواک دی، منطق د سم فکر کولو لاره ده، او اخلاق د ښه او بد د پېژندلو معیارونه دي. د همدې مفاهیمو له لارې انسان خپل ځان، ټولنه او نړۍ ښه درک کولای شي.

دا اثر د دې لپاره چمتو شوی چې لوستونکي د فلسفې له بنسټیزو مفاهیمو، موخو، مهمو پوښتنو، تاریخي پرمختګ او اساسي اصطلاحاتو سره بلد کړي. هڅه شوې ده چې مطالب په ساده، روښانه او روانه ژبه وړاندې شي، تر څو زده‌کوونکي، ښوونکي او د فلسفې مینه‌وال ترې په اسانه ګټه واخلي.

په پای کې ویلی شو چې فلسفه د فکر روزنه کوي، انسان پوښتنې ته هڅوي او د عقلاني ژوند بنسټ پیاوړی کوي. هیله ده چې دا لیکنه د لوستونکو د فکري ودې، سالم قضاوت او علمي تفکر په پیاوړتیا کې ګټوره تمامه شي.

ماخذونه

1. Wikipedia contributors. (2025, October 24). *Philosophy*. Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Philosophy
2. Wikipedia contributors. (2025, October 24). *Outline of philosophy*. Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Outline_of_philosophy
3. Study.com contributors. (2025, October 24). *Branches of philosophy: Overview & examples*. Study.com. https://study.com/academy/lesson/the-branches-of-philosophy.html
4. AmberStudent contributors. (2025, October 24). *Comprehensive guide to the major branches of philosophy*. AmberStudent. https://amberstudent.com/blog/post/what-are-the-different-branches-of-philosophy
5. EvPhil contributors. (2025, October 24). *Philosophy 101*. EvPhil. https://www.evphil.com/philosophy-101.html

جوهر جبران د پښتو ژبې له هغو فعالو ليکوالانو څخه دی چې سلګونه علمي، تعليمي او څېړنيز اثار يې ليکلي دي. د ده ليکنې تر ډېره د بنسټيزو علومو ساده، روښانه او درسي تشريح ته ځانګړې شوې دي، تر څو زده‌کوونکي، ښوونکي او عام لوستونکي وکولای شي له علمي مفاهيمو اسانه ګټه واخلي.

د نوموړي مهم اثار د فلسفې مبادي، د ښوونې او روزنې اصول، د تدريس ميتودونه، ساينس، اروپوهنه، ټولنپوهنه، ځمکه‌پېژندنه او د طبيعي بوټو علمي ګټې رانغاړي. د ده ډېری کتابونه په برېښنايي (Soft) بڼه خپاره شوي او د علمي مينه‌والو لپاره پر انلاين پليټفارمونو د لاسرسي وړ دي.

جوهر جبران په خپلو اثارو کې د عقلاني تفکر، انتقادي فکر، علمي پوهاوي او اخلاقي روزنې پر پياوړتيا ټينګار کوي او هڅه کوي چې علم د ټولنې له واقعي اړتياوو سره وتړي. د ده علمي فعاليتونه د پښتو علمي ادبياتو د بډاينې لپاره مهم ارزښت لري.